

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 14 (1989)

Δελτίον ΧΑΕ 14 (1987-1988), Περίοδος Δ'

Σκευοφύλαξ (Νικόλαος;) Ισπανός

Γεώργιος ΜΑΣΤΟΡΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/dchae.1020](https://doi.org/10.12681/dchae.1020)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΑΣΤΟΡΟΠΟΥΛΟΣ Γ. (1989). Σκευοφύλαξ (Νικόλαος;) Ισπανός. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 14, 305–306. <https://doi.org/10.12681/dchae.1020>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Σκευοφύλαξ (Νικόλαος;) Ισπανός

Γεώργιος ΜΑΣΤΟΡΟΠΟΥΛΟΣ

Δελτίον ΧΑΕ 14 (1987-1988), Περίοδος Δ' • Σελ. 305-306

ΑΘΗΝΑ 1989

ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΞ (ΝΙΚΟΛΑΟΣ;) ΙΣΠΑΝΟΣ

Με την υπογραφή του ιερέως Σκευοφύλακος Ισπανού είναι γνωστές εννέα φορητές εικόνες¹ και μια τοιχογραφία², που βρίσκονται σε ναούς της Νάξου και χρονολογούνται από το 1719 έως το 1742. Αρκετές άλλες εικόνες του δεύτερου μισού του 18ου αι. υπογράφονται από το Νικόλαο Ισπανό³, πιθανότατα απόγονο ή συγγενή του Σκευοφύλακα. Σε παλιότερο δημοσίευσμά μας⁴ θεωρήσαμε πιθανή την ταύτιση του εν λόγω Σκευοφύλακα Ισπανού με τον αναφερόμενο το 1719 στον κώδικα Α' της Μητροπόλεως Παροναξίας Νικόλαο Σπανό, γόνου παλιάς ναξιακής λευϊτικής οικογένειας, τον *πρό μικροῦ γενησόμενον ιερέα*. Ο παπα-Νικόλαος αυτός μετέτρεψε ίσως το επώνυμό του επί το ευηχότερο από Σπανός σε Ισπανός. Σε μια τέτοια περίπτωση, που δεν είναι μοναδική⁵, θα μπορούσε να ταυτισθεί με τον υπογραφόμενο το 1737 στον ίδιο κώδικα της Μητροπόλεως Παροναξίας παπα-Νικόλαο Ισπανό⁶. Με τα δεδομένα αυτά προσθέσαμε αργότερα στα γνωστά (από τις υπογραφές των εικόνων) στοιχεία του αγιογράφου ιερέως Σκευοφύλακος Ισπανού και το όνομα Νικόλαος⁷.

Διαφορετική στο σημείο αυτό είναι η γνώμη του ακαδημαϊκού κ. Μ. Χατζηδάκη, ο οποίος στο πρόσφατο μνημειώδες έργο του «Έλληνες ζωγράφοι μετά την άλωση, 1450-1830», 1, Αθήνα 1987, σ. 322, σημειώνει: «Στην έως τώρα βιβλιογραφία (εκτός από Δρανδάκη 1964α) ο Ισπανός αναφέρεται ως Νικόλαος χωρίς να υπάρχει σχετική μαρτυρία. Προφανώς το βαπτιστικό του όνομα είναι Σκευοφύλαξ». Όντως δεν έχει επισημανθεί μια άμεση μαρτυρία. Η άποψη όμως ότι το «μικρό» όνομα του ζωγράφου είναι Σκευοφύλαξ δεν ευσταθεί, όχι βέβαια επειδή σπανίζει αυτό το όνομα⁸, αλλά απλούστατα γιατί θα ήταν αδικαιολόγητος ο τρόπος που υπογράφει ο καλλιτέχνης την εικόνα της Μεταμορφώσεως στη σειρά του Δωδεκαόρτου του τέμπλου της Ι. Μονής Σταυρού Σαγκρίου: *Χείρ Σκευοφύλακος Δρυμαλίας του Ισπανού* (Χατζηδάκης, ό.π., σ. 321). Σκευοφύλαξ επομένως είναι όχι το βαπτιστικό όνομα αλλά το γνωστό εκκλησιαστικό «οφίτισιο» που

προφανώς έφερε ο Ισπανός ως ιερέας⁹. Δεν είναι εξάλλου σπάνιες οι περιπτώσεις που το αξίωμα παραμερίζει το όνομα του φέροντος¹⁰.

1. Γ. Σ. Μαστορόπουλος, Υπογραφές ζωγράφων σε εικόνες της κεντρικής Νάξου, ΔΧΑΕ, περ. Δ' τ. ΙΒ' (1984), σ. 479-484.

2. «... Πρόκειται περί τοιχογραφίας του 18ου αι., έργου του ζωγράφου «σκευοφύλακος Νικολάου Ισπανού» ως αναφέρει η κάτωθεν αυτής, μετά φθορών, επιγραφή...» (Κ. Καλοκύρης, Έρευναι χριστιανικών μνημείων εις τας νήσους Νάξου, Αμοργόν και Λέσβου, ΠΑΕ 1960, σ. 265 και ΕΕΘΣΠΑ, τ. ΙΔ' (1963), σ. 495). Στην πραγματικότητα δεν αναγράφεται το όνομα Νικόλαος (φωτογραφία της επιγραφής βλ. Χατζηδάκης, Έλληνες ζωγράφοι, 1, εικ. 189).

3. Μαστορόπουλος, ό.π., σ. 484-488.

4. Γ. Σ. Μαστορόπουλος, Μια ναξιακή εικόνα του ΙΖ' αι. με επιδράσεις από την κρητική ποίηση, ΕΕΚΜ ΙΑ' (1979-1981), σ. 513.

5. Για παράδειγμα, ο εφημέριος και «πνευματικός» Φιλωτίου παπα-Ιωάννης Αρώνης (επώνυμο απαντώμενο στο χωριό αυτό από τον 15ου αι.) μετέτρεψε και καθιέρωσε γύρω στο 1800 το επώνυμό του σε «Ααρών».

6. Β. Β. Σφυρόερος, Γάμοι και διαζύγια στη Νάξο τον ΙΖ' και ΙΗ' αι. (Ανάτυπο από το περιοδ. Κυκλαδικά Α' (1956), σ. 20). Πρέπει πάντως να σημειώσουμε ότι δεν αναγράφεται το αξίωμα «Σκευοφύλαξ».

7. Μαστορόπουλος, Υπογραφές ζωγράφων, ό.π.

8. Στην Κάλυμνο, συναντάται ως βαπτιστικό το όνομα Σκευοφύλαξ-Σκεύος και Σακκελάριος-Σακκελάρης.

9. Για το αξίωμα του Σκευοφύλακα βλ. J. Dargouzes, Recherches sur les οφίτσια de l'église byzantine, Paris 1970.

10. Για παράδειγμα, στον κώδικα Α' της Μητροπόλεως Παροναξίας συναντούμε κατά τον 17ο-18ο αι. υπογραφές όπως: *Ο Σκευοφύλαξ Τριβιζάς, ο Σακκελάριος Άμάης, ο Χαρτοφύλαξ Πασαγενίτης, ο Σακκελίων Αναπλιώτης, ο Σκευοφύλαξ Κομηνός* (Κομνηνός;) κ.ά. Μερικές φορές το οφίτισιο μνημονεύεται και από τέκνα ιερέων, όπως στην περίπτωση του ναξίου συμβολαιογράφου του περασμένου αι. Κωνσταντίνου Σκευοφύλακος Ψαρρά. Στην Απειράνθο της Νάξου (και σε άλλους τόπους) συναντάται σήμερα το «Σκευοφύλαξ» ως επώνυμο όπως και το: Καστήρσιος, Πρωτονοτάριος, Πρωτόπαπας, Σακκελάριος, Πριμικήριος, Λογοθέτης (περιπτώσεις που δείχνουν ακριβώς την επικράτηση του οφίτισιου). Ο λόγιος ιερέας του χωριού αυτού Εμμανουήλ Φραγκίσκος (1848-1940) είναι πιο γνωστός ως «ο παπα-Κονόμος», ενώ στο Φιλώτι έχω ακούσει να μιλούν για κάποιο «παπα-Σακκελάριο» (υπάρχει και τοπωνύμιο), του οποίου κανείς δεν θυμάται το όνομα.

Την καθιέρωση μόνο του τίτλου επισημαίνει και ο κ. Χατζηδάκης (ό.π., σ. 261-263), στην περίπτωση ενός άλλου κυκλαδίτη ιερωμένου και αγιογράφου, του Δευτερεύοντα Σίφνου (τέλη 18ου αι. έως το 1829), του οποίου παρά τις πολλές σωζόμενες υπογραφές, λίγο έλειψε να αγνοούμε όχι μόνο το βαπτιστικό αλλά και το επώνυμό του¹¹. Ας σημειωθεί μάλιστα ότι στην ίδια περιοχή της κεντρικής Νάξου που εργάζεται ο Ισπανός εμφανίζεται (από τα μέσα του 18ου αι.) και ένας άλλος ζωγράφος, ο «Πρωτονοτάριος Δρυμαλίας», του οποίου αγνοούμε και τα δύο προσωπικά ονόματα, παρόλο που έχουν εντοπισθεί γύρω στα δέκα ενυπόγραφα έργα του¹². Παραμένει επομένως ισχυρή η υπόθεση ότι ο ιερέυς

και αγιογράφος «Σκευοφύλαξ Ισπανός» ταυτίζεται με τον αναφερόμενο στις πηγές την ίδια εποχή και στην ίδια περιοχή παπα-Νικόλα Σπανό ή Ισπανό¹³.

31 Μαρτίου 1988

11. Ο γράφων έχει υπόψη του και άλλες, άγνωστες ακόμα, υπογραφές του Δευτερεύοντα.

12. Μαστορόπουλος, Υπογραφές ζωγράφων, ό.π., σ. 493-499.

13. Στην περιοχή αυτή (Δρυμαλία ή Τραγαία) είναι γνωστή σήμερα η οικογένεια Ισπανόπουλου με επαναλαμβανόμενο μάλιστα βαπτιστικό το όνομα Νικόλαος. Στην ίδια περιοχή συναντάται και το επώνυμο Σπανός.

G. S. Mastoropoulos

SKEVOPHYLAX (NIKOLAOS?) ISPANOS

Several post-Byzantine icons on Naxos are signed by the priest and painter “Skevophylax Ispanos” (Ispanos the Sacristan 1719-42), and there are others by his descendant or relative Nikolaos Ispanos (second half of the 18th century). Codex A of the metropolis of Paros and Naxos refers to the priest Nikolaos Spanos (1719) and the priest Nikolaos Ispanos (1737). This may be the same person who, I suggested earlier, might be identi-

fied with the Sacristan. M. Chatzidakis, on the other hand (Έλληνες ζωγράφοι μετά την Άλωση, 1450-1830, vol. 1, Athens 1987, p. 322) considers “Skevophylax” to be the baptismal name of the artist. The signature “the hand of the Skevophylax of Drymaia (an area of Naxos), Ispanos” (Chatzidakis, op.cit., p. 321) reveals that it refers to the ecclesiastical office, which, as in other examples, has displaced the priest’s name.